

EL FET MILITAR EN LA HISTÒRIA DE CATALUNYA

SANT PERE REIXAC, JACIMENT DE LES MALESES i CEMENTIRI DELS EMPESTATS

17 de desembre de 2023

Excursió llarga: Montcada, Sant Pere Reixac, jaciment de les Maleses i zona alta de Tiana

SEAS

Secció Excursionista de l'Ateneu Santjustenc (SEAS)

www.santjust.org/seas

Sant Pere Reixac. Imatge extreta d'internet.

Sant Pere Reixac

Sant Pere de Reixac és un temple parroquial catòlic ubicat a Montcada i Reixac. És l'església parroquial de l'antic nucli de Reixac. És una obra inclosa a l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya.

Es conserva l'església a partir de la reconstrucció de l'any 1676 i de posteriors millores. El lloc és documentat l'any 963 i l'any 1028 es documenta la parròquia en una escriptura de venda d'un alou, que comprenia els llocs de *Porciano* al pla *Bello Viziano, Albiniana i Canalies* a la serralada. L'església fou consagrada el 28 de desembre de 1048 per Guilabert, bisbe de Barcelona.

L'any 1171 fou donada a la canònica de la seu de Barcelona. L'any 1581 es va agregar al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. Després de ser cremada durant la Guerra dels Segadors, el 1651, fou reconstruïda el 1676. L'any 1778, el bisbe de Barcelona, José Climent, la fa vicaria perpètua pel decret de Carles III. L'any 1876 la parròquia de Reixac va passar a pertànyer a Montcada.

Sant Pere de Reixac és l'antiga església parroquial del poble de Reixac, que juntament amb el de Santa Maria de Montcada formen l'actual municipi. És situada a l'esquerra del riu Besòs, al vessant oest de la Conreria, a 191 m d'altitud. Molt a prop del lloc on és hi conflueixen les dues comarques vallesanes amb les del Maresme i el Barcelonès. Des de l'església s'albira una extensa panoràmica centrada per l'aiguabarreig del riu Ripoll amb el Besòs.

Tenim una primera notícia d'aquesta església l'any 992, data en què consta que es jurà sobre l'altar de Sant Joan Baptista que hi havia a Sant Pere de Reixac el testament d'un prevere anomenat Barceló. Més endavant figura esmentada com a parròquia en un document de l'any 1028.

L'edifici es reformà a mitjan segle XI. Un tal Ramon deixà en testament l'any 1036 dos mancusos a Sant Pere de Reixac *in opera*; el 28 de desembre de l'any 1049 el bisbe de Barcelona Guislabert consagrà el temple.

El 1171 el bisbe cedí la parròquia a la canònica de Barcelona. Molt més tard, l'any 1581, el papa Gregori XIII la uní al monestir de Sant Jeroni de la Murtra, del qual depengué fins al 1778, quan el bisbe la convertí en vicaria perpètua i la separà de l'obediència d'aquell monestir. Continuà com a parròquia fins al 1876, que passà a ser una tinença de la parròquia de Montcada, creada feia poc.

L'edifici sofrí una transformació important al segle XVII, en què fou restaurada i adquirí aleshores l'aspecte actual.

L'església de Sant Pere de Reixac és un edifici de dues naus encapçalades cada una per un absis. Les naus, paral·leles i orientades de ponent a llevant, són de planta rectangular, més o menys regular, i són cobertes per unes voltes de canó modernes que amaguen una coberta feta amb bigues de fusta. Malgrat tot, es pot observar l'arrencada d'una volta de pedra amb les empremtes de l'encanyissat que va fer de cintra, en el mur de tramuntana de la nau de migdia. Adossat a aquest mur i just a tocar de l'absis hi ha un cos de planta quadrada, de dimensions força grans, que forma la torre del campanar. Aquesta nau, que és la més ampla, és rematada per un absis de planta rectangular, el qual és cobert per una volta de canó seguit. La nau de tramuntana és rematada per un absis semicircular molt modificat; tot i que hom n'ha dit que la planta és ultrapassada, les modificacions que presenta en dificulten la lectura asèptica de l'estructura, necessària per a corroborar aquesta afirmació. La volta que cobreix aquest absis també és moder-

Sant Pere Reixac. Imatge extreta d'internet.

na. Totes dues naus es comuniquen a través de dues grans arcades, sostingudes per un pilar central, que substitueixen el mur que les separava.

S'accedeix a l'interior de la capella per una porta situada al mur de migdia, que tot i que manté l'emplaçament original, és el resultat d'una modificació posterior.

Tres finestres, avui tapiades —a més d'alguna altra modificació— il·luminaven l'interior de la nau; dues són situades en el mur de migdia i la tercera en el mur de tramuntana. Els absis tenen, centrada, una finestra cada un, que són, com les altres, de doble esqueixada i arc de mig punt, amb característiques molt semblants.

Els murs exteriors, molt modificats, presenten uns paraments llisos sense cap mena de decoració. Només l'absis de la nau de tramuntana presenta exteriorment una ornamentació que consisteix en dues lesenes. Aquestes, situades una a cada extrem de l'absis, parteixen d'un sòcol i es perden sota una cornisa, a partir de la qual l'absis presenta un sobrealçament fins a la coberta actual. Aquesta cornisa és formada per una motllura de biaix dret.

Els murs d'aquest edifici presenten un aparell molt poc uniforme, a causa, principalment, de les moltes modificacions que ha sofert en el transcurs del temps. Aquest aparell és, en general, format per pedres sense tocar de mida petita disposades en filades no molt regulars. La nau de tramuntana presenta, particularment en l'absis, un aparell fet amb pedres de mida mitjana, disposades en filades horitzontals molt uniformes. Les pedres presenten el treball just per deixar més o menys llis el parament del qual formen part, i a la vegada per mantenir la uniformitat i la regularitat de les filades. En l'anàlisi d'aquest edifici hom observa diverses etapes constructives que són determinades per la seva mateixa estructura. La

part més antiga és localitzada a la capçalera i la nau de migdia, que per les característiques de l'aparell i també per la tipologia de la planta podria ser datat com una construcció del final del segle X. La nau de tramuntana devia correspondre a una ampliació del segle XI o potser del principi del segle XII. L'absis d'aquesta nau és una construcció de mitjan segle XI d'estil llombard. Amb tot, aquest absis va ser modificat quan es va sobrealçar, moment en què segurament es va eliminar el possible fris d'arcuacions que devia coronar-lo.

Escrit extret, el 3 de desembre de 2022, de <https://www.enciclopedia.cat/catalunya-romanica/sant-pere-de-reixac-montcada-i-reixac>

Sant Pere de Reixac està situat al costat esquerre del riu Besós, al vessant oest de la Conreria, a 191 m d'altitud, que li permeten gaudir d'una àmplia panoràmica sobre les terres del Vallès. S'hi arriba per una pista que neix al Km. 7 de la carretera que uneix Montcada amb Badalona o des del Km. 8,9 de la carretera que va de Sant Adrià a La Roca.

La història no ha respectat gaire Reixac: els seus més de mil anys d'existència estan marcats pel foc i la destrucció. A més de les petites reformes que els successius habitants van anar introduint, l'església ha patit dos grans incendis, un l'any 1652 (Guerra dels Segadors) i l'altre el 1936 (Guerra Civil), que van provocar restauracions quasi integrals en la seva arquitectura. Això fa que resulti molt difícil de discernir les diferents etapes constructives i les parts originals de les reformes.

La planta actual consta de dues naus paral·leles en capçalades per un absis cadascuna i orientades a llevant. Al costat de la nau central s'alça una torre campanar adossada amb posterioritat a la nau central, com es pot veure per les dues finestres laterals cegades pel mur del campanar.

La nau central està coberta amb volta de canó i en capçalada per un absis rectangular amb una petita finestra de doble esqueixada i arc de mig punt. A aquesta nau s'obre l'entrada al temple constituïda per un arc de mig punt amb decoració molt senzilla formada per les mateixes dovelles. Al mateix mur, hi ha la porta que comunica amb la torre del campanar, actualment utilitzat com a sacristia.

Al primer pis de la torre, de planta quadrangular, s'ha datat al segle XI o XII, tot i que a les primeres fileres de pedres de parament molt irregular, s'observa una orientació diferent d'*opus spicatum*, cosa que ens indica una construcció anterior. La part superior és octogonal, amb quatre finestres, producte de la reforma

del segle XVII. On ara hi ha la porta que comunica amb la nau principal, abans hi havia un arc de mig punt rebaixat que actualment està tapiat.

Adossada al campanar, i amb una entrada per la nau, es va construir al segle XVII una petita capella, desapareguda el 1936, on es va situar l'altar de la Mare de Déu del Roser, Sant Antoni i després el sepulcre d'Alamanda de Reixac (datat al segle XIV), del qual encara en podem veure les marques d'alabastre al mur exterior de la torre, que devia de fer de paret mitgera amb la capella.

La nau principal i la lateral estan separades per dos arcs rebaixats, recolzats per un mateix pilar. La nau lateral té actualment una coberta de fusta a vessant, tot i que conserva els arcs de quart de cercle que suportaven la volta anterior. És encapçalada per un absis de planta molt modificada del qual s'ha dit que podia ser ultrapassat, i cobert per una mena de cúpula amb nerviacions gòtiques de maó, que segurament són obra de la restauració.

Encara no s'ha arribat a un consens entre els historiadors per determinar quina de les dues naus és la que estava construïda en el darrer terç del segle X, quan trobem les primeres mencions documentals i quina estava en obres a principi del segle següent, quan sabem que Reixac està "in opera".

El paraments exteriors dels murs són llisos, sense cap mena de decoració, excepte dues lesenes a l'absis lateral. L'aparell és molt poc uniforme a causa de les nombroses modificacions sofertes, però en general està format per pedres de mides petites poc treballades i disposades en fileres no gaire regulars. (Com a nota curiosa assenyallem que la pedrera d'on s'extreia la pedra és perfectament localitzable a mig camí de Cal Noi a Reixac).

El conjunt de la planta és similar a Sant Joan de Boí i el campanar octogonal és semblant al de Sant Pere de les Puel·les (Barcelona) i Sant Celoni. La talla de fusta de la imatge de la Mare de Déu és d'un romànic tardà o protogòtic (transició ss. XII a XIII).

Escrit extret, el 3 de desembre de 2022, de <https://www.montcada.cat/el-municipi/guia-del-municipi/entitats-i-associacions/esglesia-de-sant-pere-de-reixac.html>

Poblat ibèric de les Maleses

Els 2.000 m² que ocupa l'àrea del poblat ibèric es troben al cim de Les Maleses, a 464 m d'altitud, a la Serralada de Marina. Actualment està integrat al Parc Natural de la Serralada de Marina. La privilegiada panoràmica que hi ha des de Les Maleses, amb

Les Maleses. Imatge extreta d'internet.

el control de tot el Vallès, part del Barcelonès i del Maresme no és casual, sinó que en època ibèrica, a l'hora de triar un lloc per assentar-se, hi era fonamental el potencial defensiu, és a dir, dominar visualment tot el territori.

El moment més àlgid d'ocupació del poblat fou entre els segles III-II a.n.e. i molt probablement fou abandonat rere l'arribada de les tropes romanes. Objectes ceràmics, metàl·lics, petris... són les troballes de Les Maleses que, com petites peces d'un trencaclosques, ens expliquen una mica més de la forma de viure fa 2300 anys. Les intervencions actuals estan treient a la llum troballes datades fins al segle VI a.n.e

Els ibers de Les Maleses eren laietans, habitants de la Layetania, territori comprès entre el riu Llobregat i la Tordera, abastant tot el Vallès. El poblat té una estructura urbana regular: cases de pedra, fang i fusta distribuïdes al llarg d'un carrer principal. Tot plegat, protegit amb un mur defensiu perimetral.

El poblat, com fonament social i econòmic de la cultura ibèrica, avui dia suposa el contenidor d'un llegat material soterrat que ens ha revelat, excavació rere excavació, múltiples visions de les activitats que hi desenvolupaven, com vivien, les creences que tenien o com s'organitzaven socialment i militarment.

El jaciment fou descobert a principis del segle XX i les primeres intervencions foren portades a terme el 1928, de manera puntual, per la secció d'Arqueologia i Història de l'Agrupació Excursionista de Badalona.

1943-48: Intervencions de J.M. Cuyás.

1955-56: Intervencions de Font i Cussó, de l'Agrupació d'AGES de Santa Coloma de Gramenet i del Centre Espeleològic Alpí Vallesà.

1982-85: Reinici de les campanyes sota la direcció

Les Maleses. Imatge extreta d'internet.

de Mercedes Durán i Elisabeth Huntingford.

1998: Consolidació d'estructures murals sorgides arran les excavacions dels vuitanta.

1998: Senyalització per a la interpretació del jaciment i informació als visitants.

2000: Inici d'un programa regular d'excavacions dirigides per Mercedes Durán i Gemma Hidalgo. Aquesta nova etapa dura ja 13 anys.

2013: Previsió d'intervencions arqueològiques fins al 2015.

Durant els darrers anys, els alumnes de 1r de batxillerat de l'Institut Montserrat Miró de Montcada i Reixac, han contribuït a la protecció i conservació del jaciment. Gràcies al projecte pedagògic desenvolupat al centre educatiu, els alumnes coneixen i descobreixen el mètode arqueològic de primera mà. Al mateix temps contribueixen a la protecció i conservació de les restes arqueològiques.

Text extret d'internet

Cementiri dels Empestats

Aquest Cementiri el vam conèixer fa poc, quan vam anar a fer un dinar familiar al restaurant El Cau (bon menjar, amb algunes opcions vegetarianes; ara, desembre de 2022, tancat). El Cementiri està situat a pocs metres de l'establiment, i s'hi pot accedir fàcilment a peu. Pertany al terme municipal de Tiana, i és a prop de la Conreria i de la Cartoixa de Montalegre, sobre el coll de Montalegre i a uns 18 km de Barcelona. El terreny forma part del Parc Natural de la Serra de Marina.

El Cementiri dels Empestats també és conegut pel nom de Cementiri del Còlera o Cementiri de la Febre

Groga. Segur que hi ha més noms, però aquests són els més utilitzats popularment. En aquest cementiri hi trobem tan sols una pedra amb algunes inscripcions, que ens marca la fossa comuna on alguns infectats d'aquesta malaltia van ser enterrats. Aquest monument va ser col·locat l'any 1871, un cop l'epidèmia ja hagué finalitzat.

La història d'aquest indret amagat és molt senzilla, i n'existeixen diverses versions. L'any 1870, al barri de la Barceloneta, va començar una epidèmia de pesta, possiblement a causa d'algun dels vaixells arribats des de terres llunyanes. La malaltia es va començar a estendre per tota la ciutat. Per internet hi ha informacions que expliquen com, un cop desallotjat el barri de la Barceloneta per ordre de l'Ajuntament i la Junta de Sanidad, els malalts provinents de famílies amb menys recursos van ser traslladats a la Conreria. L'epidèmia va durar 4 o 5 mesos, i va deixar 76 morts, que suposem són els enterrats a la fossa comuna. Aquesta seria una primera versió dels fets.

La segona, explicada pels meus familiars, no deixa tan bé a les autoritats. Diuen que els carros que transportaven els malalts (i dic malalts perquè no sempre estaven morts quan sortien de Barcelona) eren enviats als afores de la ciutat, sent un d'aquets indrets aquest racó de muntanya que pertany a Tiana. Un cop arribaven al que coneixem com a Cementiri dels Empestats, els enterraven. La persona que havia portat el carro també s'hi havia de quedar, ja que havia entrat en contacte amb el virus i per tant es considerava que havia estat també contaminat. Entenc que la versió casolana és més digne d'una pel·lícula de por, però jo me la crec més que l'altre ja que intueixo

Cementiri dels Empestats. Imatge extreta d'internet.

que al segle XIX anaven bastant per feina pel que fa a aquests tipus de situacions. No m'hagués agradat estar al lloc del que portava els morts.

Hi ha diferents rutes per arribar-hi, però l'aparcament del restaurant és un bon inici per visitar el Cementiri i posar-se en camí per explorar una mica la zona.

Escrit de Marta Bayà, extret, el 3 de desembre de 2022, de <https://blogs.cpnl.cat/viatgesllibres/2016/03/28/el-cementiri-dels-empestats-un-cementiri-amb-historia/>

A pocs metres de l'antic seminari, seguint direcció a la font de l'Alba, hi trobarem un curiós i desconegut recinte funerari: el Cementiri del Còlera. L'any 1870 es declarà una epidèmia de febre groga o còlera al barri mariner de La Barceloneta de Barcelona, a causa de, possiblement, un vaixell infectat que provenia de l'illa de Cuba. Malgrat els esforços de les autoritats, l'epidèmia es començà a escampar per tota la ciutat de Barcelona. A tall d'exemple, us indicarem que la Junta de Sanidad Provincial decretà allunyar tots els vaixells del port de la Barceloneta ja que molts treballadors portuaris havien caigut malalts. El pànic s'apoderà del barri i n'emigraren onze mil veïns, que es dirigiren cap a pobles del Vallès, de la costa o a la vila de Gràcia. La situació es va fer tan insostenible que el dia 22 de setembre, l'Ajuntament i la Junta de Sanidad ordenaren el desallotjament forçós de tota la Barceloneta.

Es decidí, aleshores, establir una colònia sanitària a les antigues dependències religioses de la Conreria per traslladar-hi les famílies sense recursos i joves provinents de la Casa Provincial de Corrección, desaparegut correccional i presó de Ciutat Vella. Aquesta colònia de la Conreria allotjà 1.693 persones, entre les quals hi havia 94 reclusos, que es repartiren entre l'edifici de l'antic seminari i el convent. El metge responsable era el Dr. Pelegrí Giralt, amb l'assistència d'infermeres i sanitaris. Hi van estar des del 23 de

setembre fins al 10 de desembre de 1870. El 29 de setembre es produïren les dues primeres morts pel còlera, però també hi va haver 16 morts per verola i d'altres morts per malalties comunes. L'epidèmia es declarà acabada el dia 7 de desembre i, poc a poc, els veïns de la Barceloneta van poder tornar a casa. Havien mort 76 persones.

El recinte funerari del qual us parlem és la fossa comuna d'aquests barcelonins ingressats al sanatori. Consta d'una parcel·la d'uns 20 m x 11 m tancat per un mur de pedra d'un metre d'alçada aproximadament. Actualment no hi ha porta d'entrada, però sembla que n'hi podia haver existit una de petita. Un cop dins, l'únic element que hi podem trobar és un monument cilíndric de pedra de poca alçada, uns 40 cm, sobre una base, amb un diàmetre d'entre 1,70 m i 2 m i un pes d'uns 700 quilograms. El cercle està dividit en quatre quadrants en els quals s'alternen el símbol de la calavera i del rellotge de sorra alat. Al centre hi veurem l'escut de l'Ajuntament de Barcelona, envoltat per la inscripció "Colonia de Montalegre. El Ayuntamiento de Barcelona a las víctimas de la fiebre amarilla 1870". El monument fou erigit el 25 de maig de 1871.

El Cementiri del Còlera està situat a la part inferior del Turó del Reig, sobre el coll de Montalegre (coordenades X=437918.43 Y=4593849.18). És de titularitat pública i està inclòs en l'Inventari Arquitectònic del Parc de la Serralada de Marina. L'accés és lliure i obert.

Escrit extret, el 3 de desembre de 2022, de <http://www.patrimonifunerari.cat/mapa-funerari-de-catalunya/mapa-funerari-del-maresme/cementiri-del-colera-tiana-maresme/>

Francisco Moreno
SEAS, desembre de 2023